

ДУБОВІ НАСАДЖЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОЛІССЯ УКРАЇНИ

Т.М. ІВАНЮК, здобувач *

Житомирський національний агроекологічний університет

Площа дубових насаджень регіону становить 123386,5 га, з них 72,2 % зростають в умовах свіжих та вологих сугрудів. З'ясовано, що 45,5% площ дубових деревостанів у свіжих та 56,9 % у вологих сугрудах не відповідають корінній породі. В цих умовах місцезростання 84,3% деревостанів зростають за II та вищими класами бонітету.

Ключові слова: дуб, площа, тип лісорослинних умов, бонітет.

У районі Полісся та Північного Лісостепу сучасні насадження з переважанням дуба утворились в результаті зміни сосново-дубових суборів. Тому не вся площа дубових лісів належить до типу справжніх дібров [5].

Характерними для сугрудів (судібров) Полісся є багатоярусні складні насадження сосни, дуба, граба, клена з підліском із ліщини, бузини, свидини та інших чагарникових порід. Поряд з доволі інтенсивним ростом сосни у цих умовах відносно добре росте дуб звичайний, що дає підстави вважати ці обидві деревні породи головними [3].

На перехідних, відносно багатих ґрунтах, ростуть чисті та мішані насадження сосни, дуба, ялини, берези, осики, граба. У сугрудах сосна відрізняється м'якою, недостатньо смолистою деревиною, а деревина дуба за фізико-механічними властивостями дещо гірша, ніж у грудах. Свіжі сугруди можуть забезпечувати ріст сосни високих – I^A та I, дуба – дещо нижчих – II, III класів бонітету. Бонітет дуба в цих умовах буде залежати і від зімкнутості пологу через те, що дуб часто трапляється у другому ярусі. В умовах вологих сугрудів продуктивність сосни знижується, а дуба, навпаки, зростає, тому у взаємовідносинах між цими породами переважає дуб звичайний [2, 4].

* Науковий керівник – доктор сільськогосподарських наук, професор В.П. Краснов

Інтенсивна експлуатація дубових деревостанів у минулі роки призвела до зміни продуктивних деревостанів на похідні насадження малоцінних порід. Для покращення ситуації в Україні була розроблена і впроваджена у практику спеціальна галузева цільова програма «Діброва», спрямована на розширене відтворення високопродуктивних, біологічно стійких дубових насаджень.

Об'єкти та методика досліджень. Дослідження проводились у 2008-2013 рр. Для аналізу площі та продуктивності дубових насаджень поліської частини Житомирської області використані дослідні дані, які характеризують окремі параметри лісового фонду: розподіл вкритих лісовою рослинністю земель за групами лісоутворювальних порід, в межах групи порід розподіл за ТЛУ та бонітетом .

Об'єктами досліджень були насадження дуба звичайного природного та штучного походження, сучасний стан та процеси, які відбуваються у лісовому фонді, ефективність використання лісорослинного потенціалу.

Джерелами інформації слугували матеріали лісовпорядкування лісогосподарських підприємств Житомирського обласного управління лісового та мисливського господарства за 1996 та 2008 роки. Як методичну основу використано методичні підходи та відповідне інформаційне забезпечення, розроблене і реалізоване в роботі П.І Лакиди [6].

Методи досліджень – загальноприйняті у лісівництві методики оцінки стану лісів, методи порівняльної екології.

Результати досліджень. У лісовому фонді Центрального Полісся 657,9 тис.га вкритих лісовою рослинністю земель. Породний склад лісового фонду представлений багатьма видами деревних і чагарникових порід. Усього за обліком 1996 р. в регіоні нараховувалось 48 видів деревних порід, у 2008 р. їх чисельність зросла до 57 видів. Основні площі вкритих лісовою рослинністю земель займають чотири деревні породи, частка яких становить 97,01% лісового фонду регіону. До їх складу входить сосна звичайна, що росте на 58,71% площ (386025,6 га), дуб звичайний – 18,8 % (123386,5 га), береза повисла – 14,81% (97717,4 га) та вільха чорна – 4,71 % (30989,9 га). Крім перерахованих деревних

порід незначні площі займають насадження осики та ялини європейської, дуба скельного, ясена звичайного та граба звичайного.

1. Розподіл площ лісового фонду за типами лісорослинних умов

Тип лісорослинних умов	Рік					
	1996			2008		
	усього, га	у тому числі дуб	%	усього, га	у тому числі дуб	%
A1-5	86088,3	10,3	100,0	84163,3	7,9	100,0
B1	112,1	2,0	0,03	216,2	16,2	0,1
B2	138546,7	3136,6	42,0	132437,1	2513,6	40,7
B3	152458,3	5959,2	46,3	150024,5	5690,1	46,1
B4	29917,5	51,4	9,1	34458,6	88,1	10,5
B5	8515,1	0,4	2,57	8636,7	0,6	2,6
Разом	329549,7	9149,6	100,00	325773,1	8308,6	100,0
C1	8,2	8,2	-	-	-	
C2	68861,2	32329,2	33,4	68571,3	30472,6	32,3
C3	111433,0	57366,3	54,0	114527,4	58578,8	53,9
C4	24370,3	332,8	11,8	27182,8	468,2	12,8
C5	1640,3	1,0	0,8	2127,5	4,1	1,0
Разом	206313,0	90037,5	100,0	212409,0	89523,7	100,0
Д1	-	-		2,9	1,8	-
Д2	18539,7	15661,6	52,4	18097,4	14961,9	51,2
Д3	15572,5	10171,3	43,9	15649,6	10527,0	44,3
Д4	1224,4	22,2	3,5	1509,9	55,6	4,3
Д5	62,1	-	0,2	53,9	-	0,2
Разом	35398,7	25855,1	100,0	35313,7	25546,3	100,0
Усього	657351,9	125052,5	19,0	657659,1	123386,5	18,8

Дуб звичайний на Поліссі росте в усіх типах лісу, хоча його стовбурна та загальнобіологічна продуктивність залежить від багатства ґрунтових умов та ступеня їх зволоження. Із загальної площі насаджень дуба звичайного Центрального Полісся левову частку 72,21% становлять деревостани, які ростуть в умовах свіжих та вологих сугрудів.

Частка найсприятливіших для росту дуба лісорослинних умов – дібров незначна, лише 35313,7 га (28,61 %), із яких 25546,3 га (20,7 %) займають дубняки. У свіжих дібровах їх площа становить 82,7 % (14961,9 га), у вологих — 67,3 % (10527,0 га) загальної площі едатоїв (табл. 1).

За досліджуваний період в умовах свіжих сугрудів площі дуба зменшились на 5,7% (18856,6 га), а у вологих, навпаки, збільшились на 2,2 % (1212,5 га), що є позитивним явищем в оптимізації породного складу та раціонального використання лісорослинних умов.

В умовах сугрудів Центрального Полісся площа свіжих гігратопів становить 68571,3 га, а вологих – 114527,4 га, де дуб звичайний росте на 48,6 % площ, у тому числі 44,4 % – у свіжих та 51,1 % – у вологих сугрудах (табл. 2).

За даними досліджень, 45,5 % із 30472,6 га дубових деревостанів у свіжих сугрудах не відповідають корінній породі, у вологих сугрудах таких насаджень 33329,1 га або 56,9 %. Загалом дуб як порода, що відповідає корінній, росте лише на 47,0 % площ. У цих едатопах він досягає значної продуктивності, тому збільшення площі дубняків у сугрудах цілком виправдане та потребує професійного підходу.

Важливим фактором для оптимізації площ дубняків та ефективного використання ними лісорослинного потенціалу є правильне визначення типу лісу.

На практиці їх встановлення проводиться таксатором, як правило, за матеріалами лісовпорядкування минулих років, без проведення аналізу продуктивності насаджень різних деревних порід у конкретному типі.

Одні і ті самі типи лісорослинних умов відносять до відповідного типу лісу, беручи за основу не корінний лісостан, а лише попередньо ростучий. При

цьому, не в усіх випадках враховують його таксаційні показники, стан та біологічну цінність. Така практика створює ряд прецедентів, коли на Поліссі у відносно багатих умовах свіжих і вологих сугрудів значна кількість уже існуючих деревостанів дуба, за даними лісовпорядкування з обліку, ростуть із головною породою – дубом, що не відповідає корінній породі типу. Безумовно, у свіжих сугрудах найбільш продуктивною за кількістю стовбурної деревини є сосна звичайна, проте у вологих сугрудах її продуктивність дещо знижується, натомість збільшується продуктивність дуба. Біологічна стійкість сосни у таких типах також зменшується, стовбури гірше очищаються від сучків, деревина має нижчу якість та смолопродуктивність. Дуб, навпаки, у цих умовах утворює цінну деревину, яка за якістю наближається до деревини дуба, що росте у дібровах [1].

2. Відповідність площ свіжих та вологих сугрудів Центрального Полісся корінній породі (станом на 1.01.2008 р.)

Тип лісорослинних умов	Загальна площа типу лісу, га	Насадження дуба звичайного					
		усього		у тому числі			
		площа, га	%	відповідає корінній породі, га	%	не відповідає корінній породі, га	%
C ₂	68571,3	30472,6	44,4	16621,2	54,5	13851,3	45,5
C ₃	114527,4	58578,8	51,1	25249,9	43,1	33329,1	56,9
Усього	183098,7	89051,4	48,6	41871,1	47,0	47180,3	53,0

При визначенні цільової головної породи в умовах сугрудів Центрального Полісся, на нашу думку, повинно враховувати не склад попереднього деревостану, а загальнобіологічну продуктивність різних порід, продуктивність стовбурної деревини, стійкість насаджень, а у експлуатаційних лісах, крім того, обов'язково цінність деревини, її таксову вартість і вихід

цінних сортиментів. Всебічне вивчення всіх чинників дасть змогу отримати в майбутньому високопродуктивні та екологічно стійкі насадження цінних деревних порід.

Аналіз продуктивності дубових лісостанів за класами бонітету у свіжих та вологих сугрудах показує, що 84,31 % їх площ належать до деревостанів II та вищих класів бонітету, до того ж за I класом бонітету росте 22,391 % насаджень, за II – 60,46 %, за III – 14,3 %, IV та V – лише 1,411 % (табл.3).

3. Продуктивність дубових насаджень Центрального Полісся, головна порода яких не відповідає корінній породи типу лісу

Клас бонітету	Площа типів лісу, га			
	свіжий грабово-дубовий сугруд	вологий грабово-дубовий сугруд	разом	
			га	%
I ^B	5,6	19,1	24,7	0,06
I ^A	138,6	469,2	607,8	1,38
I	2768,0	7090,7	9858,7	22,39
II	8775,8	17838,1	26613,9	60,46
III	1909,1	4386,9	6296,0	14,30
IV	176,2	336,6	512,8	1,16
V	78,1	33,4	111,5	0,25
Усього	13851,4	30174,0	44025,4	100,00

Дослідження, проведені на основі аналізу матеріалів лісовпорядкування, вказують на те, що дуб в умовах свіжого і вологого сугрудів навіть у типах лісу, де він визначений не як головна порода, досягає високих класів бонітету. Це підтверджується даними пробних площ, таксаційна характеристика яких дає підстави зробити висновки щодо доцільності вирощування дуба звичайного головної породи, у цих лісорослинних умовах.

Висновки

1. Загальна площа насаджень дуба звичайного Центрального Полісся становить 123386,5 га.
2. Значну частину становлять деревостани, які ростуть в умовах свіжих та вологих сугрудів – 89051,4 га (72,2 %).
3. З'ясовано, що 45,5 % із 30472,6 га дубових деревостанів у свіжих сугрудах та 56,9 % із 33329,1 га у вологих сугрудах не відповідають корінній породі.
4. Дуб в умовах свіжого і вологого сугрудів, де він не є головною породою, на 84,3% площ зростають за II та вищими класами бонітету.
5. Збільшення площ дубняків у сугрудах цілком виправдана та потребує професійного підходу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бузун В.О. Напрямки відновлення високопродуктивних дібров Житомирщини / В.О. Бузун // Ліси Житомирщини – проблеми і шляхи вирішення: Матер. наук.-практ. конф. – Житомир: УТОП, 2005. – С. 44-48.
2. Вакулюк П.Г. Лісовідновлення та лісорозведення в Україні / П.Г. Вакулюк, В.І. Самоплавський. – Х.: Прапор, 2006. – 384 с.
3. Генсірук С.А., Ліси України / С.А. Генсірук // Наук. тов. ім. Шевченка, Укр. Держ. лісотехнічний університет. – Львів, 2006. – 496 с.
4. Дуб звичайний суборевого екотипу в культурах Полісся / [М.І. Гордієнко, В.М. Гриб, М.П. М'ясоїд, Н.М. Гордієнко]; за ред. М.І. Гордієнка. – К.: ІАЕ УААН, 2004. – 168 с.
5. Дубравы СССР. Том 1 // ВНИИЛХ. – М.: Гослесбумиздат, 1949. – Вып. 28. – 352 с.
6. Лакида П.І. Продуктивність лісових насаджень України за компонентами надземної фіто маси: автореф. дис. на здобуття наукового ступення доктора с.-г. наук. – К.: НАУ, 1997. – 48с.

ДУБОВЫЕ НАСАЖДЕНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОЛЕСЬЯ УКРАИНЫ

Т. Иванюк

Площадь дубовых насаждений региона составляет 123386,5 га, из них 72,2% произрастают в условиях свежих и влажных сугрудов. Установлено, что 45,5% площадей дубовых древостоев в условиях свежих сугрудов и 56,9% площадей в условиях влажных сугрудов не отвечают коренной породе. В этих условиях местопроизростания 84,3% древостоев произрастают по II и выше классам бонитета.

Ключевые слова: дуб, площадь, тип лесорастительных условий, бонитет.

OAK STANDS OF THE CENTRAL POLISSYA IN UKRAINE

T. Ivanyuk

The area of oak plantations of the region is 123386,5 ha, 72.2 % of them grow on fresh and humid sudubravas. It is established that 45.5% of the oak stands which are in the conditions of fresh sudubravas and 56.9 % of those on the humid sudubravas are not corresponding to the native species. In these conditions, 84.3% of the forest stands grow under II and higher classes of growth class.

Key words: oak, area, type of forest conditions, growth class